

Anita Belcheva, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Βίοι αγίων* του Μάξιμου Μαργούνιου)

Ο συγγραφέας Μάξιμος Μαργούνιος, με το βαφτιστικό όνομα Μανόλης (Εμμανουήλ), ήταν επιφανής λόγιος του 16ου αιώνα, γεννημένος στον Χάνδακα της Κρήτης γύρω στο 1549. Η οικογένειά του ήταν εύπορη· η μητέρα του καταγόταν από την ευκατάστατη βενετική οικογένεια Colonna, ενώ ο ίδιος μεγάλωσε στην Κρήτη και το 1568 ή το 1569 μετέβη για σπουδές στη Φιλοσοφική και Θεολογική Σχολή του περίφημου Πανεπιστημίου της Πάδοβας. Μαθήτευσε κοντά σε γνωστούς δασκάλους, όπως ήταν ο Θωμάς Τριβιζάνος, και είχε ως συμφοιτητή τον Μελέτιο Πηγά, τον μετέπειτα πατριάρχη Αλεξανδρείας. Το 1574 ο πατριάρχης Ιερεμίας Β΄ Τρανός του πρότεινε να διδάξει στην Πατριαρχική Ακαδημία, αλλά ο Μαργούνιος φαίνεται πως αρνήθηκε την πρόταση αυτή, για να μην διακόψει τις σπουδές του, τις οποίες και συνέχισε μέχρι το 1577. Το επόμενο έτος επέστρεψε στην Κρήτη και εκάρη ιερομόναχος στο μετόχι της Αγίας Αικατερίνης στον Χάνδακα, όπου υπήρξε δάσκαλος του Κύριλλου Λούκαρη – άλλη εξέχουσα προσωπικότητα και κεντρική μορφή της εποχής του λεγόμενου θρησκευτικού ουμανισμού. Εκεί έγραψε και αφιέρωσε στον πατριάρχη Ιερεμία Β΄ την πραγματεία του για την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος. Το 1584 μετέβη στην Κωνσταντινούπολη κατόπιν πρόσκλησης του Πατριάρχη και συναντήθηκε με τον μητροπολίτη Μονεμβασίας Ιερόθεο, που τον παρότρυνε να χειροτονηθεί επίσκοπος Κυθήρων. Έτσι και έκανε, γύρισε στην Κρήτη το ίδιο έτος, αλλά οι βενετικές αρχές (η Κρήτη ήταν υπό βενετική κυριαρχία μεταξύ 1211-1669) δεν του επέτρεψαν να ασκήσει τα καθήκοντά του, καθώς δεν συμφωνούσαν με την εγκατάσταση εκκλησιαστικού λειτουργού με ανώτερο αξίωμα. Το 1585 ο Μαργούνιος εγκαταστάθηκε στη Βενετία, όπου –με εξαίρεση μια σύντομη διακοπή-επιστροφή στην Κρήτη το 1600– έζησε μέχρι το τέλος της ζωής του, την 1η Ιουλίου 1602 (Κεχαγιόγλου 1999, 382-384).

Από τα πρώτα χρόνια της παραμονής του στη Γαληνοτάτη (Βενετία) οι απόψεις του περί της εκπόρευσης του Αγίου Πνεύματος άρχισαν να προκαλούν σφοδρές αντιδράσεις από τη μεριά και των δύο Εκκλησιών, με αποτέλεσμα το 1592 να αναγκαστεί να ταξιδέψει μέχρι την Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να απολογηθεί και να αντικρούσει τις κατηγορίες περί

ετεροδοξίας που του είχαν αποδώσει. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Βενετία, δίδαξε αρχαία ελληνικά και λατινικά σε μαθητές, από τους οποίους οι πιο γνωστοί ήταν ο Κύριλλος Λούκαρης και ο [Νεόφυτος Ροδινός](#). Εκεί έγραψε, όπως φαίνεται, τα περισσότερα και τα πλέον σημαντικά έργα του και συγκέντρωσε μια πλούσια για την εποχή του βιβλιοθήκη που συγκροτούσαν, όπως πληροφορούμαστε από τη διαθήκη την οποία υπέγραψε λίγες μέρες πριν πεθάνει, 138 έντυπα και 48 χειρόγραφα βιβλία, τα περισσότερα από τα οποία κληρονόμησε στη μονή Ιβήρων του Αγίου Όρους και τα υπόλοιπα στο μετόχι της Αγίας Αικατερίνης του Σινά στον Χάνδακα, στη μονή του Αγίου Αντωνίου των Σαββατιανών στην Κρήτη και κάποια στον Κρητικό Μανούσο Μοσχιώτη (Κεχαγιόγλου 1999, 384-385).

Το πλούσιο συγγραφικό έργο του Μαργούνιου, μεγάλο μέρος του οποίου είναι γραμμένο στη λόγια γλώσσα της εποχής, αποτελείται από: ομιλητικά κείμενα, έναν επιτάφιο λόγο για τον Μελέτιο Πηγά, πολλές εκδόσεις αρχαίων, λειτουργικών και πατερικών κειμένων –για τον Γρηγόριο Νύσση, τον Μάξιμο Ομολογητή, τον Ιωάννη Δαμασκηνό, τον Φώτιο κ.ά.– [επιστολές](#), δογματικές και θεολογικές πραγματείες, ενώ σημαντικό μέρος κατέχουν οι μεταφράσεις του.

Οι *Βίοι Αγίων* του Μάξιμου Μαργούνιου είναι ένα αρκετά εκτενές *Συναξάρι* που καλύπτει όλο το εκκλησιαστικό έτος και ο πλήρης τίτλος του έργου είναι: *Συναξάρια, Βίοι αγίων εκ της ελληνικής γλώττης, ήτοι εκ των Συναξαρίων, μεταφρασθέντες παρά Μαξίμου ταπεινού επισκόπου Κυθήρων εις κοινήν ωφέλειαν*. Πρόκειται για μια παράφραση από λόγια σε δημώδη γλώσσα των βίων των αγίων που τιμά και γιορτάζει η Ορθόδοξη Εκκλησία. Η κατάταξη της ύλης ακολουθεί το εκκλησιαστικό έτος, το οποίο ξεκινά από την 1η Σεπτεμβρίου. Οι βίοι είναι σύντομοι, σπάνια ξεπερνούν τις δύο, τρεις το πολύ, σελίδες, μερικές φορές περιορίζονται σε λίγες μόνο σειρές. Το *Συναξάρι* είχε μεγάλη απήχηση στους συγχρόνους του, όπως μπορεί να κρίνει κανείς από τις πολλές (πάνω από δώδεκα γνωστές) αλληπάλληλες εκδόσεις τον 17ο αιώνα. Είναι βέβαιο πως σημαντικό μέρος αυτής της επιτυχίας οφείλεται στη γλωσσική επιλογή, καθώς η δημώδης ήταν πιο προσιτή στο ευρύ αναγνωστικό κοινό από τη λόγια γλώσσα. Ένας άλλος λόγος που έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην ευρύτερη διάδοση του έργου ήταν η «ημερολογιακή» παρουσίαση της ύλης, όπως επίσης η σύντομη και, μερικές φορές, φειδωλή αλλά επαρκής αφηγηματική διατύπωση. Η έκδοση του 1607 ξεκινά με

έναν λεπτομερέστατο πίνακα περιεχομένων, ενώ ο συγγραφέας έχει διατηρήσει από το πρότυπό του την παρουσίαση της αρχής του μήνα και της μέρας. Η αρχή του έργου ξεκινά από την 1η Σεπτεμβρίου και έχει ως εξής: *Σεπτέμβριος έχων ημέρας τριάκοντα. Η ημέρα έχει ώρας ιβ' και η νυξ ώρας ιβ' εις την πρώτην αρχή της ινδίκτου, ήτοι του νέου έτους.* Από την άλλη, κάθε βίος εισάγεται με τη φράση: *Τω αυτώ μηνί ή Τη αυτή ημέρα.*

Με τον όρο *βίος αγίου* δηλώνεται το ιδιαίτερο γραμματειακό είδος που έχει την αρχή του στον 4ο αιώνα μ.Χ., ενώ με τον όρο *συναζάρι* ή *συναζαριστής* εννοείται η συλλογή που περιέχει μερικά ή περισσότερα κείμενα αυτού του είδους. Όχι μόνο ως προς τη δομή αλλά και ως προς το περιεχόμενο, οι *βίοι αγίων* θυμίζουν πολύ τα [ρητορικά εγκώμια](#), μιας και εξυπηρετούν τον ίδιο σκοπό – εξαίρουν τις αρετές και τις πράξεις ενός αγίου ή κάποιας προσωπικότητας. Στους *βίους* διακρίνονται, επιπλέον, μυθικά στοιχεία τα οποία, όμως, δεν είναι (συνήθως) τόσο σημαντικά και έτσι έχουν έναν περισσότερο διακοσμητικό χαρακτήρα. Η ιστορική αλήθεια δεν έχει πρωτεύουσα σημασία και τα πραγματικά ιστορικά γεγονότα αναφέρονται όταν χρειάζεται και με τρόπο που να εξυπηρετεί τον παραδειγματισμό και τον ηθικοδιδασκτισμό των κειμένων. Ένα συχνό βασικό στοιχείο και πολύ χαρακτηριστικό είναι η παρουσίαση των αρετών και των πράξεων των αγίων με κάποια υπερβολή, καθώς εκείνο που ενδιαφέρει είναι η ανάδειξη του άξιου μίμησης προσώπου και γι' αυτό η παρουσίαση έπρεπε να είναι όσο το δυνατό πιο εντυπωσιακή. Η ανάπτυξη του είδους ακολούθησε αμέσως μετά τους διωγμούς των χριστιανών, όταν η Εκκλησία ζήτησε να αναδείξει τους ενάρετους, συνετούς αγίους, κληρικούς, ασκητές και μοναχούς. Οι *βίοι αγίων*, ακριβώς όπως και τα ρητορικά εγκώμια, εκτός από τα άλλα χαρακτηριστικά που μοιράζονται, παρουσιάζουν και μια μορφολογική συγγένεια – η δημιουργία τους προϋπέθετε την τήρηση ορισμένων κανόνων προκειμένου να επιτευχθεί ο εγκωμιασμός. Έτσι, ένας *βίος αγίου* έχει συνήθως την εξής δομή: προοίμιο, στοιχεία για την πατρίδα και το μέρος από το οποίο κατάγεται ο άγιος, αναφορά στην οικογένεια, στη γέννηση, στην ανατροφή και στα φυσικά χαρίσματά του, στην παιδεία, στις ενάρετες πράξεις του, στην τύχη του, στη σύγκριση με άλλα πρόσωπα και επίλογος. Μπορεί να μην αναφέρονται όλα αυτά τα στοιχεία σε όλους τους *βίους* του Μαργούνιου, αλλά να δίνεται έμφαση σε ορισμένα μόνο· δεν πρέπει να λησμονούμε πως, προκειμένου να

καλυφθούν σε ένα *Συναξάρι* οι βίοι των αγίων που τιμούνται κατά τη διάρκεια όλου του έτους, η συντομία των κειμένων ήταν εξαρχής βασική προϋπόθεση.

Η στίξη και η ορθογραφία του κειμένου στη βενετική έκδοση του 1607, ενώ απεικονίζουν και εξυπηρετούν τις συνήθειες μιας άλλης εποχής, φαίνονται κάπως ανοίκειες στον σύγχρονο αναγνώστη. Για τον λόγο αυτό και για να γίνει το κείμενο πιο προσιτό και ευανάγνωστο, κρίθηκε σκόπιμο να γίνουν με φειδώ ορισμένες διορθώσεις: ομαλοποίηση της στίξης και χρήση των εισαγωγικών όπου ήταν απαραίτητο, εξομάλυνση ορισμένων τύπων σύμφωνα με τη σημερινή ορθογραφία, π.χ. *θεορώ* – *θεωρώ*, *χαίρι* – *χέρι*, *κωρμί* – *κορμί*, *μολίβι* – *μολύβι*, *παγένω* – *παγαίνω*, κ.ο.κ. Ωστόσο, διατηρήθηκαν οι καταλήξεις της δοτικής και της υποτακτικής, ενώ οι καταλήξεις *-οντας* και *-όντας* των ενεργητικών μετοχών προσαρμόστηκαν στους σύγχρονους ορθογραφικούς κανόνες. Τέλος, προστέθηκε η αρίθμηση των αράδων του κειμένου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Κεχαγιόγλου 1999

Γιώργος Κεχαγιόγλου (επιμ.), *Η παλαιότερη πεζογραφία μας. Από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Τόμος Β'1: 15ος αιώνας-1830*, Σοκόλης, Αθήνα 1999, σ. 382-393.